

Vela Luka – od početka do danas

Naša Vela Luka, čiji dan Općine i njenog zaštitnika sv. Josipa slavimo 19. 03., nije oduvijek bila ovakva kakvom je danas vidimo, a u davnoj prošlosti nije ni postojala.

Prostor na kojem se danas nalazi Vela Luka prije dvadesetak tisuća godina bio je dio kopna, a zbog ledenog doba je klimom, biljnim i životinjskim svijetom više nalikovao Skandinaviji nego Mediteranu. U to vrijeme razina mora je stotinjak metara niža pa je Korčula planina kilometrima daleko od obale. Luškom valom, ustvari pošumljenom dolinom, tekao je potok s izvorom na mjestu današnje Vruje. Nekadašnji stanovnici zaklon su nalazili u Veloj spili, a preživljavali su loveći divlje konje, divlja goveda i najčešće jelene.

Zbog globalnog zatopljenja prije petnaestak tisuća godina razina mora se postupno podizala pa će Korčula postati otok, zaljev Vela Luka je dozeo samo do Ošjaka, a moru će trebati još 5-6 tisuća godina da oblikuje uvalu Kale. Onovremeni lučani se okreću morskim resursima i razvijaju pravu industriju lova i konzerviranja ribe. Na njihovom jelovniku najčešće su se nalazile skuše, a gostili su se i dupinima, sredozemnim medvjedicama, srnama, lisicama, ježevima puževima, ustvari svim što je plivalo, letjelo, puzalo i trčalo, a bilo je barem donekle jestivo.

Ratari i stočari lučani su postali prije oko 8 tisuća godina, često su boravili u Veljoj spili koja je korištena za obrede, ukope i razna sastajanja.

Oko 2 tisuće g. pr. Kr. zbog pojave ratničkih skupina naoružanih metalnim oružjem stanovnici zaljeva utočište nalaze na zaklonjenim uzvisinama poput brda Maslinovik ili glavice Sv. Ivana u Gradini. Povijesna vrela su zapamtila njihovo ime pa znamo da su oni Iliri i to iz plemena Plereja. U narednim stoljećima posjećivati će ih grčki trgovci nudeći im prestižne proizvode poput srebrnog i brončanog nakita, fine tkanine, ogrlica od šarenog stakla, omiljenih tadašnjim luškama.

Rimljani su u vrijeme prijelaza stare u novu eru protjerali Ilire. Oni su ovaj prostor podijelili među desetak umirovljenih vojnika čija su se imanja (*vilae rusticae*) nalazila u Poplatu, Mirju na Bradatu, Beneficiji, Vrbovici, Potirni... Rimljani na otok donose maslinu i lozu, ali i vještinu proizvodnje vapna, gradnje cesta i cisterna te ono najvažnije – pismo. Kao kuriozitet možemo spomenuti da su njihove kuće imale centralno grijanje. Imena nekih od rimljana čak i znamo, a u Poplatu je živjela jedna ropkinja koja se je zvala – Severina.

Kasna antika i srednji vijek označavaju vrijeme usporavanja trgovine i putovanja pa tadašnji lučani žive raštrkani u manjim obiteljskim skupinama diljem zaljeva. Neki plemići početkom novog vijeka na obali, u luškoj vali podižu manje utvrde – kaštele. Možemo spomenuti Izmaelije koji neposredno uz našu školu godine 1490. grade svoj kaštel, a malo podalje i crkvicu sv. Vičenca. U blizini plemićkih posjeda nalazimo i one koji su obrađivali njihovu zemlju, a zasigurno je bilo i ribarskih obitelji te onih koji se bave trgovinom. Ipak, većina lučana, zbog straha od gusara, živi podalje od mora u svojim skromnim kućama, a do dan danas je sačuvana tradicija da su pojedine obitelji nastanjivale Žuvelića stane, Boškove stane, Vlašića stane i druge položaje.

Pad Venecije 1797. i dolazak Korčule pod Austrijsku vlast označiti će novo doba. Mogućnost da se višak proizvoda lakše može prodati dovodi do porasta trgovine i obrta što u našem slučaju znači doseljavanje većeg broja obrtnika raznih struka, porast trgovine, posebno one morske. Lučani napuštaju stanove, naseljavaju se u uvali, naselje se ubrzano razvija što potiče i tadašnja austrijska

vlast. Uskoro se uvodi brodska linija, gradi se riva, župna crkva sv. Josipa, groblje, vode se matične knjige pa možemo reći da je od 1849. Vela Luka samostalno naselje. Javit će se potreba za školom koju 1857. pokreće zaslužan lučanin don Petar Joković i to u zgradi današnjeg Centra za kulturu.

U to vrijeme školska godina bi započela tek kad bi se pobralo grožđe, jer djeca su imala obvezu pomagati roditeljima, a berba grožđa je bio najvažniji godišnji posao o kojem je ovisila egzistencija većine stanovništva.

Ako treba izdvojiti neku godinu onda je to zasigurno 1898. kad Vela Luka dobiva svoju Općinu, ustvari potpunu samostalnost od susjednog Blata. U Veloj Luci živi već 3500 stanovnika, a njihov broj se neće smanjivati ni usprkos iseljavanju u prekomorske zemlje do kojeg dolazi uslijed teške krize vinogradarstva, zbog Prvog svjetskog rata pa i španjolske gripe.

Godinu 1911. treba posebno istaknuti jer tada je završena izgradnja naše škole, u svakom slučaju najljepše zgrade u mjestu. Nakon Prvog svjetskog rata Vela Luka je dio Kraljevine Jugoslavije, gospodarske prilike su teške, a razlike između malog broja imućnih i većine vrlo siromašnih – velike. Vela Luka je i dalje vinogradarsko, ribarsko naselje, s tvornicom za preradu ribe i flotom malih drvenih teretnih brodića, ali i s razvijenim društvenim životom. NK Hajduk, KUD Hum, Narodna glazba i brojni drugi amateri vrlo su aktivni i na razne načine nastoje oplemeniti život u našem mjestu.

Godine 1941. Vela Luka je tijekom Drugog svjetskog rata okupirana od talijanske vojske s kojom dolazi fašistička vlast, ali i talijanizacija. Vela Luka se naziva Valle Grande, na školi se uništava natpis Opća pučka učiona, stanovnicima se mijenjaju imena. Srećom razgranat antifašistički pokret doprinijeti će da ni njihova vlast ne traje dugo. Nakon rata i dalje smo dio Jugoslavije, ali sada one koja je razvijala socijalizam. Za nas, ustvari za vaše bake i djedove, to je značilo brz razvoj industrije pa Luka postaje industrijski gradić s brodogradilištem Greben, tvornicom ribljih konzerva Jadranka, Obalnom plovidbom, da spomenemo samo one najpoznatije. To je i vrijeme asfaltiranja i uređenja cesta, gradnje vodovod, niza javnih zgrada te općenito porasta standarda građana.

Prirodne ljepote i zdrava klima preduvjet su razvoja turizma čije skromne početke bilježimo prije stotinjak godina, a snažniji razvoj 70ih i 80ih godina prošlog stoljeća gradnjom hotela poput Posejdona i Adrije. Nakon Domovinskog rata većina industrijskih pogona nije se uspjela prilagoditi tržišnoj privredi pa je turizam, posebno onaj zdravstveni danas najznačajnija grana gospodarstva, a izgleda da će se taj trend i nastaviti.

Danas je Vela Luka gradić s veselom djecom koja pohađaju naš dječji vrtić, osnovnu ili srednju školu. Luka ima svoju Općinu, obnovljenu 1993. čiji dan slavim svake godine 19. 03. na blagdan sv. Josipa, u Luci djeluju brojna sportska i kulturna društva i razne udruge, imamo naš Dom zdravlja, komunalne i druge potrebne službe, te ono najvažnije živimo u najljepšoj vali na svijetu.

Dinko Radić, učitelj povijesti